

JOURNAL OF LAW AND HISTORICAL RESEARCH

HUQUQ VA TARIX TADQIQOTLARI JURNALI

QABUL YO'NALISHLARI:

- Ijtimoiy va tarixiy tadqiqotlar metodologiyasi
- Tarixiy manbalar va tarixiy metodologiya
- Fuqarolik jamiyati va inson huquqlari
- Fuqarolik huquqi va uning zamonaviy muammolari
- Jinoyat huquqi va adliya tizimi tadqiqotlari
- Xalqaro huquq va xalqaro munosabatlar

INNOPUBLICATION.COM

HUQUQ VA TARIX TADQIQOTLARI JURNALI - ilmiy-uslubiy jurnali VOLUME-1, ISSUE-9, 2026

Ushbu to'plamda “**HUQUQ VA TARIX TADQIQOTLARI JURNALI**” ilmiy-uslubiy jurnalining 2026-yil 9-soniga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

Bosh muharrir: JUMAYEVA SANOBAR ABSAATOVNA-Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti, Pedagogika kafedrası dotsenti, Phd

Jurnal quyidagi sohalarda maqolalar qabul qiladi: ijtimoiy va tarixiy tadqiqotlar metodologiyasi, tarixiy manbalar va tarixiy metodologiya, fuqarolik jamiyati va inson huquqlari, fuqarolik huquqi va uning zamonaviy muammolari, jinoyat huquqi va adliya tizimi tadqiqotlari, xalqaro huquq va xalqaro munosabatlar

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga **DOI** unikal raqami biriktirilib, Google Scholar, Zenodo, Open Aire, Sindex xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

Jurnal materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollej o'quvchilari, maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Jurnal materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar

“INNOVATIVE PUBLICATION” MAS'ULIYATI CHEKLANGAN JAMIYATI

VICTIMS OF REPRESSION: HISTORICAL MEMORY AND NATIONAL HERITAGE

Abdullaeva Farizat Abdimurat qizi

1st-year Student, University of World Economy and Diplomacy

Abstract

This article examines one of the most complex and tragic periods in the history of the twentieth century — political repression, its impact on the people of Uzbekistan, and the place of the victims of repression in the country's historical heritage. During the Soviet era, thousands of our compatriots were persecuted, imprisoned, exiled, or sentenced to death on the basis of political and fabricated accusations. In particular, the policy of repression reached its most brutal stage during 1937–1938.

The article discusses the lives and creative works of prominent representatives of the national intelligentsia, including Abdurauf Fitrat, Abdulla Qodiriy, and Abdulhamid Cho'lpon, as well as their persecution and repression. It also examines the restoration of their historical names and intellectual heritage during the years of independence. Furthermore, the article analyzes the importance of commemorating the victims of repression, preserving their memory, and conveying historical truth to the younger generation.

Keywords

Repression, victims of repression, political persecution, Soviet regime, Jadids, intellectuals, national awakening, historical memory, national heritage, independence.

QATAG'ON QURBONLARI: TARIXIY XOTIRA VA MILLIY MEROS

Abdullaeva Farizat Abdimurat qizi

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, 1-kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada XX asr tarixining eng murakkab va fojeali davrlaridan biri bo'lgan siyosiy qatag'onlar, ularning O'zbekiston xalqi hayotiga ta'siri hamda qatag'on

qurbonlarining tarixiy merosimizdagi o'rnini yoritiladi. Sovet tuzumi davrida minglab yurtdoshlarimiz siyosiy va soxta ayblovlar asosida ta'qib qilingan, qamoqqa olingan, surgun qilingan yoki oliy jazoga hukm etilgan. Ayniqsa, 1937–1938-yillarda qatag'on siyosati o'zining eng shafqatsiz bosqichiga yetgan. Maqolada Abdurauf Fitrat, Abdulla Qodiriy, Abdulhamid Cho'lpon kabi millat ziyolilarining hayoti va ijodi, ularning qatag'on qilinishi hamda mustaqillik yillarida tarixiy nomlari va merosi tiklangani haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, qatag'on qurbonlarini yod etish, ularning xotirasini abadiylashtirish va yosh avlodga tarixiy haqiqatni yetkazishning ahamiyati tahlil qilinadi

Kalit so'zlar

Qatag'on, qatag'on qurbonlari, siyosiy repressiya, sovet tuzumi, jadidlar, ziyolilar, milliy uyg'onish, tarixiy xotira, milliy meros, mustaqillik.

1. Kirish

Tarix — xalqning o'zligini anglashida muhim ahamiyatga ega bo'lgan ma'naviy xazinadir. O'z tarixini yaxshi bilgan xalqgina ajdodlari bosib o'tgan yo'lni to'g'ri baholay oladi, bugungi kunning qadriga yetadi va kelajak uchun zarur xulosalar chiqaradi. Shu sababli tariximizdagi yorqin voqealar bilan bir qatorda, xalqimiz boshidan kechirgan og'ir va fojeali davrlarni ham unutmaslik muhimdir.

XX asr O'zbekiston tarixida siyosiy qatag'onlar alohida o'rin tutadi. Sovet tuzumi davrida siyosiy nazoratning kuchayishi natijasida ko'plab davlat arboblari, olimlar, yozuvchilar, shoirlar, din vakillari, ma'rifatparvarlar va oddiy fuqarolar turli ayblovlar bilan ta'qib qilindi. Ularning ayrimlari qamoqqa tashlandi, surgun qilindi yoki o'lim jazosiga hukm qilindi. Bu jarayon nafaqat insonlarning hayotiga, balki butun millatning ilm-fani, adabiyoti, madaniyati va ma'naviy taraqqiyotiga katta zarar yetkazdi.

Ayniqsa, 1937–1938-yillar qatag'on siyosatining eng dahshatli bosqichlaridan biri bo'ldi. O'zbekistonda ham minglab insonlar “xalq dushmani”, “aksilinqilobchi” yoki boshqa siyosiy ayblovlar bilan jazolandi. Tarixiy manbalarda 1937-yil 10-avgustidan 1938-yil 1-yanvarigacha bo'lgan davrning o'zida O'zbekistonda 10 700 kishi qamoqqa

olingani, ulardan 3 613 nafari otuvga, 7 087 nafari esa 8–10 yil muddatga ozodlikdan mahrum etilgani qayd etiladi.

Shu bois qatag'on qurbonlari xotirasini o'rganish faqat tarixiy voqealarni eslash emas, balki ajdodlarimizning taqdiridan saboq chiqarish, tinchlik va mustaqillikning qadriga yetish masalasidir.

2. Qatag'on siyosatining mohiyati

Sovet tuzumi shakllanganidan keyingi davrda jamiyat ustidan siyosiy nazorat tobora kuchayib bordi. Ayniqsa, 1930-yillarda markazlashgan siyosiy boshqaruv va repressiv siyosat yanada avj oldi. Milliy manfaat, mustaqil fikr, ma'rifat va milliy o'zlikni targ'ib qilgan ziyolilar hukumat uchun "ishonchsiz" shaxslar sifatida ko'rila boshladi.

Qatag'on siyosatining asosiy xususiyatlaridan biri shundan iborat ediki, ko'plab insonlar haqiqiy jinoyat sodir etmagan bo'lsa-da, siyosiy ayblovlar asosida jazolandi. Ayrim hollarda soxtalashtirilgan hujjatlar, majburan olingan ko'rsatmalar va asossiz ayblovlardan foydalanilgan. Natijada insonlarning nafaqat o'zi, balki ularning oilalari ham og'ir taqdirga duch kelgan.

Qatag'onlar oqibatida ko'plab oilalar parokanda bo'ldi, farzandlar ota-onalaridan ayrildi. Jamiyat esa o'zining eng bilimli, faol va ma'rifatparvar vakillaridan mahrum bo'ldi. Bu holat O'zbekistonning ilm-fan, adabiyot, madaniyat va ijtimoiy hayotiga katta zarar yetkazdi.

1937–1938-yillardagi "Katta terror" davrida qatag'on ayniqsa kuchaydi. Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, o'sha davrda qatag'on faqat siyosiy arboblardan yoki ziyolilarga emas, balki din xizmatchilari, dehqonlar, ishchi-xizmatchilar, savdogarlar va boshqa ijtimoiy qatlam vakillariga ham taalluqli bo'lgan.

3. Jadidlar va qatag'on

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkistonda jadidchilik harakati shakllandi. Jadidlar xalqni ilm-ma'rifatli qilish, zamonaviy ta'limni rivojlantirish, milliy madaniyatni yuksaltirish va jamiyatni taraqqiy ettirish g'oyalarini ilgari surdilar.

Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy, Abdulhamid Cho'lpon, Abdulla Qodiriy kabi ma'rifatparvarlar xalqning savodxonligini oshirish, milliy ongini yuksaltirish va Vatan taraqqiyotiga xizmat qilish uchun katta mehnat qildilar. Ularning faoliyati milliy uyg'onish tariximizda muhim o'rin egallaydi.

Afsuski, keyinchalik jadidlarning ko'pchiligi siyosiy ta'qib va qatag'onlarga duch keldi. Ularning milliy taraqqiyot, ma'rifat va erkin fikr haqidagi qarashlari sovet siyosiy tizimi tomonidan xavfli deb baholandi. Natijada ko'plab jadidlar qamoqqa olindi, surgun qilindi yoki qatl etildi.

Bugungi kunda jadidlar merosini o'rganish xalqimizning tarixiy xotirasini tiklashning muhim yo'nalishlaridan biridir. Davlat miqyosida ham jadidlar faoliyati, merosi va xotirasini o'rganishga katta e'tibor qaratilmoqda.

4. Qatag'on qurbonlari — millat fidoyilari

Qatag'on qurbonlari orasida xalqimizning eng bilimli va iste'dodli vakillari ham bor edi. Ularning hayoti va ijodi bugungi avlod uchun katta ma'naviy meros hisoblanadi.

Abdulla Qodiriy

Abdulla Qodiriy o'zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo'lib, o'zbek romanchiligining rivojiga katta hissa qo'shgan. Uning "O'tkan kunlar" va "Mehrobdan chayon" kabi asarlari o'zbek adabiyotining bebaho namunalariandir.

Adib ijodida xalq hayoti, inson taqdiri, milliy qadriyatlar va jamiyat muammolari keng yoritilgan. Biroq uning ijodiy va ijtimoiy faoliyati ham qatag'on siyosatidan chetda qolmadi. Abdulla Qodiriy 1937-yilda hibsga olinib, keyinchalik qatag'on qurboniga aylandi.

Abdurauf Fitrat

Abdurauf Fitrat — jadidchilik harakatining yirik namoyandasi, olim, yozuvchi, dramaturg va ma'rifatparvar. U ta'lim, til, adabiyot va milliy madaniyat rivojiga katta hissa qo'shgan.

Fitrat xalqni ilmi va ma'rifatli qilish, milliy ongni yuksaltirish tarafdori edi. Uning ilmiy va adabiy merosi bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Afsuski, u ham siyosiy qatag'on qurboniga aylandi va 1938-yilda qatl etildi.

Abdulhamid Cho'lpon

Abdulhamid Cho'lpon — o'zbek adabiyotining atoqli shoiri, yozuvchisi, tarjimoni va jamoat arbobi. Uning ijodida Vatan, millat, erkinlik, ma'rifat va inson qadr-qimmati kabi mavzular muhim o'rin egallaydi.

Cho'lponning asarlari o'zbek adabiy tilining rivojiga katta hissa qo'shgan. Biroq u ham siyosiy qatag'onlardan qutulib qola olmadi va 1938-yilda qatl etildi. Mustaqillik yillarida Cho'lponning ijodi va nomi qayta tiklandi.

Bu uch buyuk adibning taqdiri qatag'on siyosati nafaqat alohida insonlarni, balki butun millatning ma'naviy hayotini qanday katta yo'qotishlarga olib kelganini ko'rsatadi.

5. "Shahidlar xotirasi" va qatag'on qurbonlari xotirasi

Qatag'on qurbonlari xotirasini saqlash maqsadida mustaqillik yillarida muhim ishlar amalga oshirildi. Toshkent shahrining Yunusobod tumanida "Shahidlar xotirasi" yodgorlik majmuasi barpo etildi. 2001-yildagi Prezident farmoni asosida majmua hududida "Qatag'on qurbonlari xotirasi" muzeyi tashkil etildi va muzey 2002-yil 31-avgustda tantanali ravishda ochildi.: Bugungi kunda ushbu majmua va muzey qatag'on qurbonlarining hayoti, faoliyati va tarixiy taqdirini o'rganish hamda yosh avlodga yetkazishda muhim maskanlardan biridir. Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlarda ham tegishli hududiy bo'limlar faoliyat olib boradi.

Bunday maskanlarni ziyorat qilish insonni tarix haqida chuqurroq o'ylashga undaydi. U yerda ajdodlarimizning hayoti, ularning Vatan va millat oldidagi xizmatlari bilan tanishish mumkin. Eng muhimi, bunday ziyoratlar yosh avlod qalbida vatanparvarlik, ajdodlarga hurmat va tarixiy xotira tuyg'ularini mustahkamlaydi.

6. Qatag'on qurbonlarini yod etish — tarixiy burch

Har yili 31-avgust — Qatag'on qurbonlarini yod etish kuni sifatida nishonlanadi. Bu sana xalqimiz tarixidagi og'ir davrlarni eslash, qatag'on qurbonlarining xotirasini yodga olish va ularning merosini o'rganish uchun muhim ahamiyatga ega.

Ajdodlarimizning ozodlik, ma'rifat va milliy taraqqiyot yo'lidagi intilishlarini eslash biz uchun nafaqat ma'naviy vazifa, balki tarixiy burchdir. Ularning orzu-intilishlari bugungi mustaqil O'zbekistonning ma'naviy poydevorini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugun biz tinch va osoyishta hayotda, mustaqil davlatda yashayapmiz. Bu imkoniyatning qadriga yetish uchun tariximizdagi sinovlarni unutmasligimiz kerak. Qatag'on qurbonlarining taqdiri bizga tinchlik, erkinlik va mustaqillikning naqadar qimmatli ekanini anglatadi.

Ularning xotirasini e'zozlash faqat yodgorliklarga gul qo'yish bilan cheklanmaydi. Ularning ilmiy, adabiy va ma'rifiy merosini o'rganish, yaxshi ishlarini davom ettirish, Vatanga sidqidildan xizmat qilish ham ajdodlarimiz oldidagi ma'naviy qarzimizni ado etishning bir ko'rinishidir.

7. Xulosa

Xulosa qilib aytganda, qatag'onlar O'zbekiston tarixining eng og'ir va fojeali sahifalaridan biridir. Bu siyosat natijasida minglab insonlar hayotidan, oilalar esa yaqinlaridan ayrildi. Eng achinarlisi, millatimizning ilm-fan, adabiyot, madaniyat va ma'rifat rivojiga katta hissa qo'shgan ko'plab ziyolilari qatag'on qilindi.

Abdulla Qodiriy, Abdurauf Fitrat, Abdulhamid Cho'lpon kabi buyuk siymolarning hayoti va ijodi bunga yorqin misoldir. Ularning taqdiri bizga tarixiy haqiqatni unutmaslik, adolatni qadrlash va milliy merosimizni asrab-avaylash zarurligini ko'rsatadi.

Mustaqillik yillarida qatag'on qurbonlarining nomi va merosini tiklash, ularning hayoti va faoliyatini o'rganish borasida katta ishlar amalga oshirildi. Muzeylar, yodgorlik majmualari, ilmiy tadqiqotlar va xotira nashrlari bu jarayonning muhim qismidir.

Qatag'on qurbonlarini eslash — o'tmishga qaytish emas, balki kelajak uchun saboq olishdir. Ularning hayoti bizni Vatanga sadoqatli bo'lishga, ilm olishga, milliy qadriyatlarni asrashga va mustaqillikning qadriga yetishga undaydi.

Shunday ekan, ajdodlarimiz xotirasini abadiylashtirish, ularning ezgu ishlarini davom ettirish va tarixiy haqiqatni yosh avlodga yetkazish har birimizning muhim vazifamizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. — Toshkent: O'zbekiston, 1999.
2. Qosimov B. Milliy uyg'onish: jasorat, ma'rifat, fidoyilik. — Toshkent: Ma'naviyat, 2002.
3. Qodiriy A. O'tkan kunlar. — Toshkent.
4. Fitrat A. Tanlangan asarlar. — Toshkent.
5. Cho'lpon. Asarlar. — Toshkent.
6. O'zbekiston Respublikasi Qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeyi materiallari.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qatag'on qurbonlari xotirasini tiklashga oid hujjatlari.
8. O'zbekiston Respublikasi hukumat va davlat tashkilotlarining qatag'on qurbonlari xotirasiga oid materiallari.
9. O'zbekiston Milliy axborot agentligi (O'ZA) materiallari.

THE HISTORY OF THE TOSH-HOVLI PALACE BUILT DURING THE REIGN OF ALLAQUKHAN

Djumaniozov Farruxbek

Head of Department, Ichan-Kala State Museum-Reserve.

Avezova Faroxat

Senior Researcher, Ichan-Kala State Museum-Reserve.

Abstract

In this article, the authors analyze the history of the construction, architectural and planning structure, decorative art, and role in the political and cultural life during the reign of Allaqukhan of the Tosh-Hovli Palace, one of the major examples of Khorezm architecture of the 19th century. The Tosh-Hovli Palace was built in Khiva during the reign of Khiva Khan Allaqukhan in 1830–1838 and is considered one of the major construction projects that shaped the architectural appearance of the city of Khiva. The palace's harem, reception hall, and petition hall reflect various functional aspects of palace life in the khanate. The study examines the use of fired brick in the construction of the Tosh-Hovli Palace, its high defensive walls, iwans, wood carving, marble columns, and tile decorations as distinctive features of the Khorezm architectural school. The article also highlights the significance of the palace today as a cultural heritage site within the Ichan-Kala historical and architectural complex.

Keywords

Tosh-Hovli Palace, Allaqukhan, Khorezm architecture, Ichan-Kala, harem, petition hall, iwan, reception hall, tilework, Khiva Khanate, wood carving, cultural heritage.

OLLOQULIXON DAVRIDA QURILGAN TOSH-HOVLI SAROYI TARIXI.

Djumaniozov Farruxbek - Ichan-Qal'a davlat muzey-qo'riqxonasi bo'lim mudiri.

Avezova Faroxat - Ichan-Qal'a davlat muzey-qo'riqxonasi katta ilmiy xodimi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada mualliflar XIX asr Xorazm me'morchiligining yirik namunalaridan biri bo'lgan Tosh-hovli saroyining bunyod etilish tarixi, me'moriy-

rejaviy tuzilishi, bezak san'ati hamda Olloqulixon davridagi siyosiy va madaniy hayotdagi o'rni tahlil qiladilar. Tosh-hovli saroyi Xiva xoni Olloqulixon hukmronligi davrida 1830-1838-yillarda barpo etilgan bo'lib, Xiva shahrining me'moriy qiyofasini shakllantirgan yirik qurilish loyihalaridan biri hisoblanadi. Saroy tarkibidagi haram, mehmonxona

va arzxonalar xonlik saroy hayotining turli funksional yo'nalishlarini aks ettiradi. Tadqiqotda Tosh-hovli saroyining pishiq g'ishtdan qurilishi, baland mudofaa devorlari, ayvonlari, yog'och o'ymakorligi, marmar ustunlari va koshinkor bezaklari Xorazm me'morchilik maktabining o'ziga xos jihatlari sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, saroyning bugungi kunda Ichan-Qal'a tarixiy-me'moriy majmuasidagi madaniy meros obyekti sifatidagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: Tosh-hovli saroyi, Olloqulixon, Xiva xonligi, Xorazm me'morchiligi, Ichan-Qal'a, haram, arzxona, mehmonxona, ayvon, koshinpazlik, yog'och o'ymakorligi, madaniy meros.

Kirish

Xorazm vohasi Markaziy Osiyoning qadimiy madaniy va me'moriy markazlaridan biri bo'lib, uning tarixiy taraqqiyotida Xiva shahri alohida o'rin egallaydi. XIX asrning birinchi yarmida Xiva xonligida siyosiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlar bilan bir qatorda shaharsozlik va me'morchilik ham rivojlandi. Ayniqsa, Olloqulixon (1825-1842) hukmronligi davrida Xivada qator yirik me'moriy inshootlar bunyod etildi. Tosh-hovli saroyi ana shu davr me'morchiligining eng muhim namunalaridan biridir.

Tosh-hovli saroyi Xivaning sharqiy qismida joylashgan bo'lib, Olloqulixon buyrug'i bilan 1830-1838 yillarda qurilgan. Rasmiy madaniy meros manbalarida saroyning qurilishi sakkiz yil davom etgani va uning asosiy qismlari haram, mehmonxona hamda arzxonadan tashkil topgani qayd etiladi. Tosh-hovli saroyini o'rganish nafaqat Xorazm me'morchiligi tarixini, balki XIX asr Xiva xonligi saroy

madaniyati, hunarmandchiligi va shaharsozlik an'analarini tadqiq etish uchun ham muhimdir.

Olloqulixon va Xivadagi bunyodkorlik faoliyati.

Olloqulixon 1825-yilda Xiva taxtiga kelib, 1842-yilgacha mamlakatni boshqargan. Uning hukmronligi davrida Xiva shahrida masjid, madrasa, karvonsaroy, tim va saroy kabi ko'plab me'moriy inshootlar barpo etildi. Tosh-hovli saroyi ham ana shu keng ko'lamli bunyodkorlik faoliyatining muhim natijasi bo'lgan. Olloqulixon davrida qurilishlarning faollashuvi Xivaning siyosiy va madaniy markaz sifatidagi mavqeini mustahkamlash bilan bog'liq edi. Saroy, madrasa, karvonsaroy va savdo inshootlarining bir davrda qurilishi shaharning ijtimoiy hayotida davlat boshqaruvi, savdo, hunarmandchilik va madaniyatning o'zaro bog'liq holda rivojlanganini ko'rsatadi.

Shu nuqtayi nazardan Tosh-hovli saroyini faqat hukmdorning yashash joyi sifatida emas, balki Xiva xonligi saroy madaniyati va davlat boshqaruvi tizimining me'moriy ifodasi sifatida baholash mumkin.

Tosh-hovli saroyining bunyod etilishi.

Tosh-hovli saroyi 1830–1838-yillar davomida qurilgan. Saroyning qurilishi bir necha bosqichda amalga oshirilgan. Manbalarda dastlab haram qismi 1830–1832-yillarda, qabulxona va mehmonxona qismi 1832–1834-yillarda, arz hovli esa 1837–1838-yillarda barpo etilgani qayd etiladi. Saroy loyihasi bilan bog'liq manbalarda vazir Muhammad Ya'qub mehtar nomi tilga olinadi. Qurilish ishlarida Xorazmning mashhur xalq ustalari, jumladan Nurmuhammad, usta Toji va usta Qalandar Xivaqiy ishtirok etgani ko'rsatiladi. Qurilishning sakkiz yil davom etgani saroyning murakkab me'moriy kompozitsiyaga ega bo'lganini ko'rsatadi. Rasmiy manbada yog'och ustunlar, marmar asoslar va shirdagi qurilish yozuvlari saroyning 1830–1838-yillarda qurilganini tasdiqlovchi dalillar sifatida ko'rsatiladi.

Saroyning me'moriy-rejaviy tuzilishi.

Tosh-hovli saroyining asosiy xususiyati uning ichki hovlilar atrofida shakllangan yopiq me'moriy kompozitsiyasidir. Manbalarda saroy uchta asosiy qism — haram,

mehmonxona (ishrat hovli) va arz hovlidan tashkil topgani qayd etiladi. Haram saroyning dastlab qurilgan qismi bo'lib, uning atrofi xonalar va ayvonlar bilan o'ralgan. Janubiy qismida bir nechta ayvonlar mavjud bo'lib, ular xon va uning oilasi uchun mo'ljallangan. Haramning baland va qalin devorlar bilan o'ralishi saroyning ichki hayotini tashqi muhitdan ajratib turuvchi me'moriy yechim bo'lgan. Mehmonxona yoki ishrat hovli saroyning qabul va marosimlar bilan bog'liq qismi sifatida shakllangan. Bu yerda xonning mehmonlarni qabul qilishi, turli marosim va yig'ilishlar o'tkazilishi uchun sharoit yaratilgan.

Arz hovli esa davlat boshqaruvi bilan bog'liq muhim makon hisoblangan. Uning vazifasi aholining arz va shikoyatlarini ko'rib chiqish, davlat masalalarini muhokama qilish hamda xonlik boshqaruvining ayrim jarayonlarini amalga oshirish bilan bog'liq bo'lgan. Shunday qilib, Toshhovlining me'moriy tuzilishida xususiy hayot, marosim va davlat boshqaruviga oid funksiyalar bir majmua tarkibida mujassamlashgan.

Tosh-hovli saroyining me'moriy-badiiy xususiyatlari.

Tosh-hovli saroyi Xorazm me'morchilik maktabining o'ziga xos jihatlarini o'zida mujassamlashtirgan. Saroyning tashqi ko'rinishida baland devorlar, burjlar va darvoza kompozitsiyasi ustunlik qiladi. Bu jihatlar inshootga qal'a-ko'rinishidagi monumental tus beradi. Saroyning nomi ham uning qurilish xususiyatlari bilan bog'liq. "Tosh-hovli" nomi saroyning oddiy loy devorli turar joylardan farqli ravishda pishiq g'ishtdan qurilgani bilan izohlanadi. Ichki bezaklarda Xorazm ustalarining yog'och o'ymakorligi, marmar ishlov berish va koshinkorlikdagi mahorati yaqqol namoyon bo'ladi. Yog'och ustunlar va eshiklar o'yma naqshlar bilan bezatilgan, ayrim me'moriy qismlarda rang-barang koshinlardan foydalanilgan. Bu bezaklar saroyning monumental ko'rinishi bilan birga nafis badiiy muhitini ham shakllantirgan.

Tosh-hovli saroyida ayvonlarning mavjudligi ham Xorazm turar joy me'morchiligiga xos jihatdir. Ayvonlar ichki hovli bilan xonalar o'rtasida bog'lovchi makon vazifasini bajargan. Ular iqlim sharoitiga moslashgan holda soyali va nisbatan salqin makon yaratishga xizmat qilgan.

Tosh-hovlining Xiva tarixidagi o'рни.

Tosh-hovli saroyi Olloqulixon davridagi Xiva shahrining siyosiy va madaniy hayotini o'rganishda muhim tarixiy manba hisoblanadi. Saroyning alohida hovlilarga bo'linishi xonlik saroy hayotining funksional jihatdan tashkil etilganini ko'rsatadi. Saroy Xiva hukmdorlarining qarorgohlaridan biri sifatida davlat boshqaruvi va saroy marosimlari bilan bog'liq jarayonlarning markazlaridan bo'lgan. Shu jihatdan Tosh-hovli me'moriy yodgorlik bo'lish bilan birga, Xiva xonligi davlat boshqaruvi va ijtimoiy hayoti tarixini aks ettiruvchi moddiy manbadir. Olloqulixon davridagi boshqa yirik qurilishlar - karvonsaroy, tim, madrasa va diniy inshootlar bilan birgalikda Toshhovli Xivaning XIX asrdagi me'moriy taraqqiyotini yaxlit holda tasavvur qilish imkonini beradi.

Tosh-hovli saroyining bugungi madaniy merosdagi ahamiyati.

Bugungi kunda Tosh-hovli saroyi Xivaning tarixiy-me'moriy merosining muhim obyektlaridan biri sifatida qadrlanadi. U Ichan-Qal'a hududidagi tarixiy inshootlar tizimining tarkibiy qismi bo'lib, Xorazm me'morchiligining XIX asrdagi taraqqiyotini namoyish etadi. Saroyning asl me'moriy yechimlari, yog'och o'ymakorligi, marmar bezaklari, koshinlari va hovli-ayvon tizimi ilmiy tadqiqot, restavratsiya va muzeylashtirish nuqtayi nazaridan katta ahamiyatga ega. Madaniy meros obyektlarini asrashda saroyning tarixiy shakli, me'moriy elementlari va bezaklarini imkon qadar asl holatiga yaqin saqlash muhimdir. Shu bilan birga, Tosh-hovli haqida ilmiy asoslangan ma'lumotlarni tashrif buyuruvchilarga yetkazish uning tarixiy va ma'rifiy qiymatini yanada oshiradi.

Xulosa.

Tosh-hovli saroyi XIX asr Xorazm me'morchiligining yirik va o'ziga xos namunalaridan biri bo'lib, Olloqulixon hukmronligi davridagi bunyodkorlik siyosatining muhim natijalaridan hisoblanadi. 1830-1838 yillarda barpo etilgan saroyning me'moriy tuzilishi haram, mehmonxona va arzxona kabi funksional qismlarning yagona majmuaga birlashtirilishi bilan ajralib turadi. Saroyning baland

devorlari, ichki hovlilari, ayvonlari, pishiq g'ishtdan qurilgan konstruksiyasi, yog'och o'ymakorligi, marmar va koshin bezaklari Xorazm me'morchilik maktabining yuksak darajasini namoyon etadi. Uning me'moriy tuzilishida mahalliy turar joy an'analari bilan saroy me'morchiligining monumental xususiyatlari uyg'unlashgan.

Tosh-hovli saroyi bugungi kunda nafaqat Xiva xonlari tarixini aks ettiruvchi me'moriy yodgorlik, balki Xorazm xalqining qurilish, hunarmandchilik va badiiy bezak san'ati rivojini o'rganish uchun muhim tarixiy manba sifatida ahamiyatlidir. Shu sababli Toshhovlini ilmiy tadqiq etish, uning me'moriy elementlarini hujjatlashtirish, restavratsiya jarayonlarini ilmiy asosda olib borish va muzey ekspozitsiyasida tarixiy mazmunini to'g'ri yoritish dolzarb vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Abdullayev N. O'zbekiston san'ati tarixi. Toshkent, 2001.
2. Rempel L.I. Arxitekturniy ornament Uzbekistana. Istoriya razvitiya i teoriya postroyeniya. Tashkent: Fan, 1961.
3. Pugachenkova G.A. Samarkand, Bukhara, Khiva. - Tashkent: Fan, 1965.
4. Xiva - ming gumbaz shahri. Toshkent, 1997.
5. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. "Tosh-hovli" maqolasi. Toshkent: 2000-2005.
6. O'zbekiston Respublikasi Madaniy meros agentligi. Tosh-hovli saroyi, Xiva. Elektron ma'lumotnoma, 2020-yillar.
7. Xiva shahrining me'moriy obidalari. O'quv-uslubiy nashr. Toshkent/Xiva, 2024.

THE PRINCIPLE OF THE LANGUAGE OF COURT PROCEEDINGS AND THE ACTIVITIES OF INTERPRETERS

Mahmudova Shohsanam Ilhomjon qizi

Third-year student, Tashkent State University of Law

Abstract

This article examines the principle governing the language of court proceedings in the Republic of Uzbekistan, as well as the concept and legal framework of interpreter services. The Constitution of the Republic of Uzbekistan, the Civil Procedural Code, and the Criminal Procedural Code establish legal provisions concerning the language of court proceedings. The article analyzes the application of these provisions in practice and identifies existing challenges. Particular attention is paid to the provision of free interpreter services to persons who do not understand the language in which court proceedings are conducted, as well as to ensuring the quality and effectiveness of such services. The study also examines foreign practices and develops additional proposals that may be applicable to Uzbekistan. The article addresses current issues related to language rights within the judicial system and the effectiveness of interpreter services.

Keywords

language of court proceedings, legal basis of the language principle, rule of law, international practice, judicial proceedings, interpreter services, legislative gaps.

SUD ISHLARINI YURITISH TIL PRINSIPI VA TARJIMON FAOLIYATI

Toshkent davlat yuridik universiteti 3-kurs talabasi Mahmudova Shohsanam Ilhomjon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida sud ishlari yuritish til prinsipi va tarjimon xizmatlarining tushunchalari hamda huquqiy asoslari o'rganiladi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Fuqarolik protsessual kodeksi va Jinoyat-protsessual kodeksida sud ishlari yuritish tili bo'yicha normalar belgilangan bo'lib, ularning amaliyotda qo'llanilishi va mavjud muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek,

maqolada sud ishi yuritiladigan tilni bilmaydigan shaxslarga tarjimon xizmatlarining bepul taqdim etilishi hamda ushbu xizmatning sifatini ta'minlash masalalari yoritiladi. Tadqiqotda xorijiy tajribalar o'rganilib, O'zbekiston uchun qo'shimcha takliflar ishlab chiqilgan. Ushbu maqola sud tizimidagi til huquqlari va tarjimon xizmatlarining samaradorligini oshirish borasidagi dolzarb masalalarni qamrab olgan.

Kalit so'zlar: Sud ishlari yuritish tili, til prinsipining huquqiy asosi, huquqiy davlat, xalqaro tajriba, sud yuritish jarayoni, tarjimon xizmati, qonunchilikdagi bo'shliqlar.

Mamlakatimizda "Yoshlar – yangi O'zbekiston bunyodkorlari" shiori ostida "Yangi O'zbekiston – uchinchi renessans" g'oyasining ro'yobga chiqarilishini ta'minlash, o'zbek xalqining milliy qadriyatlari va ma'naviy merosini asrab-avaylash, keng ommalashtirish hamda rivojlantirishga alohida e'tibor berilmoqda. Har qanday davlat tuzumi asosini uning tabiiy, hududiy, milliy va etnik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda yaratilgan qonunlari tashkil etadi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 2-moddasi 1-bandida "har bir inson irqi, tana rangi, jinsi, tili, dini, siyosiy va boshqa e'tiqodlaridan, milliy yoki ijtimoiy kelib chiqishi, mol-mulki, tabaqasi va boshqa holatidan qat'i nazar, ushbu deklaratsiyada e'lon qilingan barcha huquq va barcha erkinliklarga ega bo'lishi zarur", deb belgilangan bo'lsa, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktning 2-moddasi 1-bandida: "Ushbu paktga ishtirok etuvchi har bir davlat o'z hududidagi va o'z yurisdiksiyasida bo'lgan shaxslarning mazkur paktga e'tirof etilgan huquqlarini hech bir ayirmachiliksiz, jumladan, irqi, tanasining rangi, jinsi, tili, dini, siyosiy yoki boshqa e'tiqodidan, milliy yoki ijtimoiy kelib chiqishi, mulkiy ahvoli, tug'ilishi yoki o'zga holatidan qat'i nazar, hurmat qilish va ta'minlash majburiyatini oladi", - deb mustahkamlab qo'yilgan. Ko'rinib turibdiki, har ikkala xalqaro hujjatda, millatidan qat'i nazar, fuqarolarning teng huquqli belgilanganligi, shu bilan birga, bu huquq va erkinliklarni hurmat qilish va ta'minlash majburiyati bevosita davlatning o'ziga yuklatilgan. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va xalqaro huquqning umume'tirof etilgan normalarida

inson va fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklariga hech qanday cheklashlarsiz amal qilish davlatimiz, millatimiz tarixida muhrlangan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev: "Bugungi kunda biz yangi O'zbekistonni, yangi Renessans poydevorini barpo etishdek ezgu maqsadlarimizga erishishda, hech shubhasiz, ona tilimizning hayotbaxsh qudratiga tayanamiz. Chunki, necha aslar osha ajdodlarimizdan bizga bezavol o'tib kelayotgan ona tilimizning ravnaqi va istiqboli haqida qayg'urish - bu millatning o'zligini anglashi, kamolotini yuksaltirish uchun kurash demakdir. Davlat tilining obro' - e'tibori butun xalq, butun jamiyatning obro'-e'tiboridir", - deb ta'kidlagan edi. O'zbekiston Respublikasida davlat tilining huquqiy maqomi Konstitutsiya va maxsus qonun hujjatlari bilan belgilanadi. Konstitutsiyaning 4-moddasiga ko'ra, O'zbekiston Respublikasining davlat tili — o'zbek tilidir. Bu norma mamlakatda davlat boshqaruvi, huquqni qo'llash, hujjat yuritish va sud ishlari kabi muhim sohalarda o'zbek tilining rasmiy maqomini belgilab beradi. Davlat tilining maqomi birgina konstitutsiyaviy norma bilan cheklanmaydi. 1989-yilda qabul qilingan va hozirgi kunga qadar amalda bo'lgan "Davlat tili haqida"gi Qonun ushbu prinsiplarga normativ asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu qonun davlat tili sifatida o'zbek tilining ijtimoiy-huquqiy hayotda to'laqonli qo'llanilishini ta'minlashni nazarda tutadi. Sud ishlarini yuritish til prinsipining asosiy mazmuni – bu yuritilayotgan ishlarning qaysi tilda olib borilishi, ishtirokchilarning o'z fikrini erkin ifodalashi, huquqiy jarayonlarni tushunishi va anglab yetishi huquqlari bilan bevosita bog'liq tamoyildir. Ushbu prinsip ham aynan mana shu rasmiy maqomga tayanadi. Ya'ni, O'zbekiston Respublikasi sudlarida ish yuritish o'zbek tilida olib borilishi belgilangan bo'lib, bu davlat suvereniteti, huquqiy tizim mustaqilligi hamda davlat tilining amaliy ustuvorligini namoyon etadi. Shu bilan birga, bu prinsip inson huquqlariga zid tarzda emas, balki fuqarolarga o'z ona tilida yoki tushunadigan tilda sud jarayonida ishtirok etish huquqini tan olgan holda qo'llaniladi. Demak, rasmiy til maqomi va unga asoslangan til prinsipi nafaqat huquqiy tartibotni ta'minlash vositasi, balki demokratik jamiyatda tenglik, oshkoralik va adolatni qaror toptirishda ham muhim tamoyil sifatida xizmat qiladi.

Yuqorida til prinsipi tushunchasi va bu prinsipning asosi keltirib o`tiladi. Xuddi shu til prinsipining huquqiy davlatdagi o`rni va ahamiyati ham qay darajada prinsip asoslariga muvofiq ekanligi muhokama qilinadi. Buni muhokama qilishdan oldin huquqiy davlat o`zi qanday davlat ekanligiga urg`u bermoqchiman. Huquqiy davlat – bu fuqarolarning huquq va erkinliklari eng yuqori qadriyat sifatida e`tirof etiladigan, davlat hokimiyati qonun bilan cheklangan va huquq ustuvorligiga asoslangan boshqaruv shaklidir. Bunday davlat konsepsiyasi adolat, qonun ustuvorligi va inson huquqlarini kafolatlash g`oyalari ustiga quriladi. Bunday davlatda har bir institut, jumladan sud hokimiyati ham, qonuniylik va adolat tamoyillariga asoslanadi. Ushbu konsepsiyada til prinsipi muhim ijtimoiy omil sifatida e`tirof e`tiladi, chunki u nafaqat davlatning rasmiy aloqa vositasi, balki fuqarolarning o`z fikrini erkin bildirish, sud va ma`muriy jarayonlarda teng ishtirok etish huquqlarini ta`minlaydi. Sud ishlari yuritilishida til prinsipining mavjudligi va unga qat`iy rioya qilinishi esa ushbu tamoyillarning amalda ro`yobga chiqishini ta`minlovchi muhim omildir. Til prinsipining huquqiy davlatdagi o`rni, avvalo, fuqaroning qonun oldida tengligi, adolatli sud muhokamasida ishtirok etish huquqi va o`z fikrini erkin ifoda etish imkoniyatlaridan bevosita kelib chiqadi. Davlat tilida yuritiladigan sud jarayonida barcha ishtirokchilar, ayniqsa, fuqarolar, jinoyat ishida gumonlanuvchilar yoki jabrlanuvchilar, fuqarolik ishida taraflar o`z huquq va majburiyatlarini to`liq tushunishi lozim. Agar ular sud yuritish tilini bilmasa, ularning huquqlari buzilish xavfi ortadi. Shu sababli, til prinsipining huquqiy asos sifatida mustahkamlanishi – adolatli sudlovning ajralmas qismidir. O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 19-moddasida barcha shaxslar qonun va sud oldida tengligi mustahkamlab qo`yilgan. Shuningdek, 139-moddada har bir fuqaro sudda o`z ona tilida so`zlashish huquqi e`tirof etiladi. Sud-huquq tizimida bu normalarning amalda qo`llanilishi esa til prinsipining muhimligini namoyon etadi. Protsessual qonunchilik, xususan, Jinoyat-protsessual kodeksning 20-moddasi va Fuqarolik protsessual kodeksining 11-moddasida sud ishlari o`zbek tilida, qoraqalpoq tilida yoki muayyan hududdagi ko`pchilik aholi

so'zlashadigan tilda olib borilishini belgilaydi, lekin ishtirokchilarning ona tilida gapirish, yozish va tarjimon yordamidan hamda ularga taqdim etilishi lozim bo'lgan hujjatlar o'zlarining ona tilida taqdim etilish huquqini kafolatlaydi. Huquqiy davlatda til prinsipi shunchaki ma'muriy tartib emas – u sud adolatining mazmuniy jihatidir. Fuqaroga adolatli sudlovni taqdim etish uchun u o'z fikrini erkin bayon etishi, da'vo va e'tirozlarini to'g'ri ifodalashi, sud qarorlarini to'g'ri tushunmog'i zarur. Bu jarayonda til – vosita sifatida emas, balki konstitutsiyaviy huquqni amalga oshirish vositasi sifatida maydonga chiqadi. Xulosa qilib aytganda, sud yuritilishida til prinsipining mavjudligi va unga rioya qilinishi – huquqiy davlatning poydevoridir. U nafaqat adolatli sudlovni ta'minlaydi, balki fuqarolarning o'z huquqlarini to'liq anglash va himoya qilish imkoniyatini ham beradi. Til prinsipining huquqiy asosda mustahkamlanishi – davlat va jamiyat o'rtasidagi ishonchni mustahkamlovchi, fuqarolarning sud tizimiga bo'lgan munosabatini yaxshilovchi omildir. Til prinsipining asosiy amaliy jhati – tarjimon instituti bilan bog'liqdir. Agar ishtirokchi ish yuritish tilini bilmasa, unga bepul tarjimon xizmatidan foydalanish imkoniyati beriladi. Bu xalqaro standartlarga ham mos keladi. Sud ishlari til prinsipining mazmuni faqat sud zali bilan cheklanmaydi. Sud qarorlarining tomonlarga tushunarli tilda yetkazilishi, yozma hujjatlarning tarjima qilinishi ham bu prinsipning tarkibiy qismidir. Aks holda, fuqaroning apellyatsiya yoki kassatsiya tartibida murojaat qilish huquqi amalda buzilishi mumkin. Til prinsipining sud amaliyotidagi mazmuni keng va ko'p qirrali bo'lib, u adolatli sudlov, inson huquqlari, davlat tilining maqomi va fuqarolik jamiyati tamoyillari bilan uzviy bog'liqdir. Til prinsipiga rioya qilinishi – qonuniylik va ishonch muhitining asosi bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston koninental huquqiy oilasiga mansub bo'lganligi tufayli, xorjiy tajriba asosida kontinental huquqiy oilasiga mansub bo'lgan mamlakatlarning faoliyatida til prinsiplarining ahamiyati va qo'llanilishini ko'rib chiqamiz:

Rossiya Federatsiyasi:

Rossiyada rus tili davlat tili sifatida belgilangan (Konstitutsiya, 68-modda), biroq milliy respublikalarda (masalan, Tatariston, Boshqirdiston) o'z tillari ham rasmiy maqomga ega. Sud jarayonlarida fuqarolar rus tilini bilmasa, o'z ona tilida so'zlashish va tarjimondan foydalanish huquqiga ega. Bu federal tuzilmadagi ko'p tillilik muvozanatini ta'minlashga xizmat qiladi.

Germaniya:

Germaniyada sud protsessi rasmiy ravishda nemis tilida olib boriladi. Biroq, ishtirokchi nemis tilini bilmasa, unga tarjimon xizmatlari taqdim etiladi, ayniqsa jinoyat va immigratsiya ishlari bo'yicha. Tarjima xarajatlari odatda davlat hisobidan qoplanadi. Germaniya Inson huquqlari bo'yicha Yevropa konvensiyasiga muvofiq tarjimon huquqi – adolatli sudlovning majburiy elementi sifatida qoraladi.

Belgiya: mintaqaviy asosda til yuritilishi.

Belgiya – konstitutsiyaviy monarxiya bo'lib, unda sud ishlari yuritish tili mintaqaga bog'liq holda belgilanadi (niderland, fransuz yoki olmon tillarida). Sud protsessining tilini mintaqaning rasmiy tili belgilaydi, lekin agar ishtirokchi boshqa tilni tushunsa-yu, rasmiy tilni tushunmasa, tarjimon xizmatidan foydalanishi kafolatlanadi (Belgium Code of Judicial Procedure, §30). Ko'rib turganimizdek yuqorida keltirilgan davlatlarda ham sud ishlari rasmiy til ya'ni, o'z ona tilida olib boriladi va tilni tushunmaydigan sudda qatnashuvchi shaxsga tarjimon xizmatidan foydalanish huquqi kafolatlanadi. Bu esa til prinsipining deyarli jahon miqyosida tan olinishi va huquqiy asosda mustahkamlab qo'yilishini anglatadi.

Sud yuritish jarayoni – bu huquq va majburiyatlar, faktlar va huquqiy baholashlarning aniqlik bilan muhokama qilinadigan jarayonidir. Sud protsesslarida davlat tilidan foydalanish tartibi har bir davlatda milliy siyosat, konstitutsiyaviy tamoyillar va inson huquqlari tizimi bilan chambarchas bog'liqdir. Amaliyotda sud ishlari barcha hujjatlar, chaqiruv qog'ozlari, qarorlar va boshqa protsessual harakatlar davlat tilida yuritiladi. Agar ishtirokchi O'zbek tilini bilmasa, unga tarjimon tayinlanadi, va hujjatlar tarjima qilinadi. Tarjimon xizmatining sifatli va betaraf bo'lishi

qonuniylik tamoyiliga xizmat qiladi. Odatda, davlat tili rasmiy aloqa, hujjat yuritish, sud-tekshiruv jarayonlarining asosiy vositasi sifatida qaraladi. Biroq, demokratik jamiyatlarda bu yondashuv qat'iy emas: sud ishtirokchilarining til erkinligi, tarjimon yordamidan foydalanish huquqi ham shunchalik muhim hisoblanadi. Davlat tilining sud yuritishida qo'llanilishi sud ishlarini rasmiy asosda tashkil qilishga xizmat qiladi. Sud qarorlari, protsessual hujjatlar, da'vo va e'tirozlarning yuritish tili bir xil bo'lishi huquqiy aniqlik va izchillikni ta'minlaydi. Shu bilan birga, tilni tushunmaydigan shaxslarga tarjima taqdim etilmasligi — adolatli sudlov tamoyilini buzadi. Bu holat Yevropa Inson huquqlari sudi amaliyotida ham ko'p marta muhokama qilingan. Tarjimon xizmatining asosiy maqsadi – til to'sig'ini yengib o'tish orqali har bir fuqaroning sudda ishtirok etish, o'zini himoya qilish va protsessual huquqlaridan to'liq foydalanishini ta'minlashdir. Tarjimon deganda, voyaga yetgan, tergov va sud harakatlari doirasida tarjimoni to'liq va aniq bajarish uchun zarur bo'lgan tillarni va maxsusatamalarni yetarlicha egallagan, ish yakunidan manfaatdor bo'lmagan, o'z zimmasiga tarjima qilish majburiyatini olgan va qonunda ko'rsatilgan hollarda surishtiruv organi, tergovchi, prokuror, sudya, yoki sud tomonidan tayinlangan shaxsni tushuniladi. Mazkur ta'rif tarjimon sifatida ishga jalb qilinadigan shaxsga qo'yiladigan talablarga muvofiq bo'lib, undan nazariy va amaliy maqsadlarda foydalanish mumkin. Har ikki tilda yozma va og'zaki nutqini erkin egallash, bizningcha shaxsni tarjimon sifatida ishda ishtirok etish asoslaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksida tarjimonni chaqirish asoslari (71-modda) uning huquq va majburiyatlari (72-modda) mustahkamlangan. Tarjima uchun zarur bo'lgan har ikki tilni erkin bilishda so'zning asl manosidan kelib chiqilsa, "erkin" tushunchasi muayyan xatti-harakatni "qiyinalmay, qiyinchiliksiz, bimalol bajarish"ni anglatadi. Bundan ko'rinib turibdiki, gap tarjimoni lug'atsiz, ish bo'yicha haqiqatning qaror topishiga tasir ko'rsatmaydigan ko'lamda va aniqlik bilan hamda ishni sudda ko'rilishini murakkablashtirmaydigan darajada bo'lishini ta'minlash haqida boradi. Aksariyat hollarda tarjimon huquq sohasida mutaxassis bo'lib hisoblanmasligiga qaramay, u

huquqshunoslar tomonidan hal etiladigan yuridik muammolar va masalalar mohiyatiga ta'sir etmay turib, barcha zarur bo'lgan, shu jumladan yuridik atamalar va iboralar bilan qiynalmasdan ishlashga imkon beruvchi o'zi foydalanayotgan tillarda yetarli miqdordagi lug'at zaxirasiga ega bo'lishi lozim. Tarjimondan tarjima qilish uchun zarur bo'lgan har ikki tilni erkin egallash talab etiladiki, bunda uning har qanday, jumladan, maxsus atamalar tarjimasini amalga oshirish qobiliyati tushuniladi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash mumkinki, sud ishlari yuritiladigan til prinsipi shunchaki prinsip bo'libgina qolmay, u huquqiy hamda demokratik davlatning muhim unsurlaridan biri hisoblanadi. Til prinsipining asosi mavjud qonunchiliklarda huquqiy asoslantirilgan lekin muammo shundaki, til prinsipining asl mazmuni va mohiyati hech qaysi normativ hujjatlarda yoritilmagan. Bundan tashqari, sud ishi qaysi tilda olib borilsa qaror, hukm va ajrimlar ham shu tilda chiqarilishi kerakligi ham qonunchilikda qat'iy belgilanmagan. Sud ishi yuritiladigan tilni bilmaydigan sud ishi qatnashuvchilariga tarjimon xizmatidan foydalanish huquqi berilganligi O'zbekistonning demokratik va huquqiy rivojlanish yo'lidagi muhim qadamlaridan biridir. Ammo, tarjimonlik faoliyati bilan bog'liq qonunchiligimizda muayyan bo'shliqlar mavjud. Aniqrog'i tarjimonlik faoliyatini tartibga soluvchi alohida norma yoki hujjat mavjud emas. Bu holat amaliyotda muayyan qiyinchiliklarga olib kelmoqda, jumladan:

Tarjimonlar malakasining tasdiqlanmaganligi;

Betaraflilik, aniqlik va texnik tayyorgarlik bo'yicha nazoratning sustligi;

Tarjimoni baholash va shikoyat qilish mexanizmining mavjud emasligi.

Qonunchilikdagi shu kabi kamchiliklar bartaraf etilsa, sud yuritish ishlarida yana ham ko'proq muvaffaqiyatlarga erishiladi. Shuningdek, xorijiy tajribani hisobga olgan holda sud ishlari yuritiladigan tilni bilmagan sud ishtirokchisini bepul tarjimon xizmati bilan ta'minlash ham fuqarolarning huquqlarini yuksaltirishga xizmat qilgan bo'lar edi. Sud ishlarini yuritish tiliga oid prinsipni amalda to'g'ri va izchil qo'llash huquqiy davlat qurilishi, sud tizimining ishonchliligi va xalqning sud hokimiyatiga bo'lgan ishonchini

mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bois bu prinsipni chuqur o`rganish, qonunchilikda yanada aniq va zamonaviy tartiblarni joriy etish hamda amaliyotda qo`llash mexanizmlarini takomillashtirish bugungi davr talabidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES):

1. <https://uza.uz/uz/posts/zbekiston-khal-iga-bayram-tabrigi-21-10-2020>.
2. <https://search.app/Qry76Y6G7WeerAZBA>
3. <https://lex.uz/docs/-2640479>
4. <https://lex.uz/mact/-111460>
5. <https://lex.uz/acts/-3517337>
6. <https://constitution.uz/oz/pages/humanrights>
7. <https://www.admin.ch/>
8. <https://www.justice.gov.za/>

TABLE OF CONTENTS | СОДЕРЖАНИЕ

1.	VICTIMS OF REPRESSION: HISTORICAL MEMORY AND NATIONAL HERITAGE Abdullaeva Farizat	3-9
2.	THE HISTORY OF THE TOSH-HOVLI PALACE BUILT DURING THE REIGN OF ALLAQUKHAN Djumaniyozov Farruxbek, Avezova Faroxat	10-15
3.	THE PRINCIPLE OF THE LANGUAGE OF COURT PROCEEDINGS AND THE ACTIVITIES OF INTERPRETERS Mahmudova Shohsanam	16-24